

24- Bir Tuva masalının Vladimir Y. Propp’un yapısal anlatı çözümleme yöntemine göre incelenmesi: “Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Alışkı”

Tuğba SARIKAYA AKSOY¹

APA: Sarıkaya Aksoy, T. (2021). Bir Tuva masalının Vladimir Y. Propp’un yapısal anlatı çözümleme yöntemine göre incelenmesi: “Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Alışkı”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (25), 378-393. DOI: 10.29000/rumelide.1037502.

Öz

Bu çalışmada Tuva Türklerinin sihirli-olağanüstü masallar kategorisine giren *Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Alışkı* “Ak Sağış Kara Sağış İki Kardeşler” masalı Vladimir Y. Propp’un yapısal anlatı çözümleme yöntemine göre incelenmiştir. Bu yöntem metin merkezli halkbilimi kuramlarının yapısal halkbilimi kuramı içinde yer almaktadır. V. Y. Propp 1928 yılında yayımladığı *Morfologiya Skazki* “Masalın Biçimbilimi veya Masalların Morfolojisi” adlı eserinde masalları yapı özelliklerine göre inceleyerek masalarda “sabit” ve “değişken” unsurlar olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre masalların sabit unsurları şahısların meydana getirdikleri hareketler veya aksiyonlardır. Propp bunlara “işlev” adını verir. Masal kahramanlarının işlevlerinin birbirinin aynısı olduğunu söyler. Bu yüzden Propp, işlevlerin bir masal kahramanından başka bir masal kahramanına aktarıldığı sonucuna varmıştır (Çobanoğlu, 2012). Propp, masalarda 31 sabit unsur (işlev) olduğunu belirtir. Masalardaki değişken unsurlar ise isimleri ve görevleri değişen yedi şahıstan oluşmaktadır. Çalışma için belirlenen sihirli-olağanüstü bir Tuva masalının üç olay dizisi etrafında geliştiği görülmüştür. Bu masalda eksiklik, yaşlı kadın, hayvan, ağaç, su, ihanet, sayı, balbal, kötü ruh, çadır, yol, han, lama, fal bakma vb. motiflerin geçtiği belirlenmiştir. V. Y. Propp’un yöntemine göre yapılan incelemede Propp’un belirlediği işlevlerden yirmi tanesinin ortak olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca üç olay dizisi içinde bazı geri dönüşler de mevcuttur. Bu durum Propp’un işlev sıralamasına uymamaktadır. Sonuçta bu masalın Propp yöntemiyle benzer ve farklı yönleri olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar kelimeler: Tuva Türkleri, masal, V. Y. Propp, işlev, motif

The analysis of a Tuvan tale according to structural analysis method of Vladimir Y. Propp: “Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Alışkı”

Abstract

In this study, *Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Alışkı* “Ak Sağış Kara Sağış Two Brothers” which is in the category of magical-extraordinary tales of the Tuvan Turks have been examined according to structural analysis method of Vladimir Y. Propp. This method has fallen into the structural folklore theory of the text which centers around folklore theories. In *Morfologiya Skazki* “The Morphology of The Tales” which was published in 1928, V. Y. Propp had examined the structural properties of the tales and found out the presence of “fixed” and “variable” components in the tales. According to him, the fixed components of the tales are behaviors and actions that persons have carried out. Propp has named these as the term “function”. He tells us that the functions of the tale characters are the same with each other. That is why, Propp has concluded that functions have been transferred from one tale character to another tale character (Çobanoğlu, 2012). He has specified 31 fixed functions in the tales.

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı (Ankara, Türkiye), tsarikaya88@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6622-8783 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 26.10.2021-kabul tarihi: 20.12.2021; DOI: 10.29000/rumelide.1037502]

The variable components in the tales consist of seven persons whose names and tasks have changed. It was observed that a magical-extraordinary tales of the Tuvan Turks determined for the study have developed around three storylines. In this tale was determined lack, old woman, animal, tree, water, betrayal, number, balbal, evil spirit, tent, road, monarch, lama, fortune-telling etc. motifs. In the examination have been carried out according to V. Y. Propp, it was defined that twenty of the Propp's functions have been common. There are also some flashbacks within the three storylines. This situation haven't fit Propp's arrangement of functions. As a result, we can say that this tale has similarities and differences with the method of Propp.

Keywords: Tuvan Turks, tale, V. Y. Propp, function, motif

1. Giriş

Bu çalışmada Güney Sibirya Türk topluluklarından olan Tuva Türklerinin sihirli-olağanüstü masallarından *Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Ahşkı* "Ak Sağış Kara Sağış İki Kardeşler" masalı Vladimir Y. Propp'un yapısal anlatı çözümleme yöntemine göre incelenecektir. V. Y. Propp, masalları 1928 yılında yayımlanan *Morfologiya Skazki* "Masalın Biçimbilimi" adlı eserinde biçimbilimsel bir yöntem doğrultusunda incelemiştir. Propp, bu yöntemi tarihî-coğrafi yöneme tepki olarak ortaya koymuş ve tek bir masal tipinin varyantlarını karşılaştırmak yerine farklı masallardaki aynı göreve sahip unsurları ortaya çıkararak masalların yapısını belirlemiştir. Propp, masal incelemelerini tümdengelim yöntemiyle yapar. Bir masaldaki değişen ve değişmez değerleri belirler. Değişen değerler, adlar ve özel nitelikler; değişmeyen değerler ise kişilerin eylemleri yani işlevleridir.

Tuva masalları üzerine Türkiye'de kitap düzeyinde bir araştırma olmakla beraber, bu masalların masal biçimbilimi açısından incelendiği örnekler oldukça sınırlıdır. Kuzeydoğu grubu Türk lehçeleri (Altay, Hakas, Tuva, Saha, Şor vb.) dışındaki lehçelerde masalların biçimbilimi üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak belirtilen gruba ait Türk lehçelerinin masalları üzerine yapılan çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışma ile Tuva Türklerine ait bir masalın Propp yöntemiyle incelendiğinde hangi sonuçlara ulaşılacağı merak konusu olmuştur ve bu sonuçların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda daha uzak bir lehçe olarak nitelendirilebileceğimiz Tuva Türkçesiyle yazılmış bir masalın Propp yöntemiyle benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymak daha önce bu alanda yapılan bir çalışma olmadığı için alana katkı sağlayacaktır.

Çalışmada öncelikle Rus, Tuvalı, Batılı ve Türk araştırmacılar tarafından Tuva halk masalları üzerine yapılan çalışmalardan ve Tuva Türklerinin masalcılık geleneğinden kısaca bahsedilecek; çalışmanın yöntemini oluşturan V. Y. Propp'un yapısal anlatı çözümleme yönteminin sabit ve değişken değerlerini oluşturan unsurlar verilecektir. Ardından Mehmet Aça'nın *Tuva Halk Masalları* adlı kitabından seçilen *Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Ahşkı* masalının olay örgüsü ve masalın içinde geçen motifler örneklerle tespit edilecek; adı geçen masal V. Y. Propp yöntemine göre incelenip olay dizilerinin kodları simgesel olarak gösterilecektir. Son olarak çalışmanın sonuna incelenen masalın Tuva Türkçesi ile yazılmış metni eklenecektir.

2. Tuva Türklerinin masalcılık geleneği

Güney Sibirya Türk topluluklarından olan Tuva Türklerinin sözlü edebiyat ürünleri 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren W. Radlov, G. N. Potanin, N. F. Katanov, F. Y. Kon gibi isimler tarafından derlenip yayımlanmaya başlamıştır. Radlov ve Katanov, derledikleri Tuva masallarını hem Tuva Türkçesinde

hem de Rus dilinde yayımlarken; Potanin ve Kon ise sadece Rus dilinde yayım yapmışlardır. Tuva halk masalları üzerine yapılan çalışmalar daha çok derleme metinlerin yazıya geçirilmesi şeklindedir. Ayrıca masallar ile ilgili inceleme metinleri de bulunmaktadır.

Tuva halk masalları üzerine N. F. Katanov'un Barın-Hemçik ve Çer-Çarık arasında yaptığı derlemeler²; W. Radlov ve N. F. Katanov'un Güney Sibirya Türklerine ait yaptıkları derlemeler³, F. Y. Kon'un Ulug-Hem, Kara-Hem, Bii-Hem, Toju ve Tandın bölgelerinde yaşayan Tuva Türklerinden yaptıkları folklor ve etnografya derlemeleri⁴ Rus araştırmacıların Tuva masalları üzerine yaptıkları ilk çalışmalarıdır.

1930 yılında Latin alfabesinin kabulüyle birlikte Tuva halk edebiyatı ürünlerinden halk şarkıları, atasözleri, bilmece, destanlar, masallar Tuva Türkçesinde derlenmiş ve yayımlanmıştır. A. Kalzan, O. Darıma, D. Kuular, M. Kök-ool, Ş. Sat, S. Sarıg-ool, L. Çadamba, K. Toyun, A. Palmbah, Y. Arançın, H. Seyfulin gibi isimler Tuva sözlü edebiyat metinlerini derleyen önemli şahsiyetlerdir⁵.

Tuvalı ve Rus araştırmacılar dışında Erika Taube⁶, Karl Reichl⁷, Kira Van Deusen⁸, K. David Harrison⁹ gibi bazı Batılı araştırmacılar da Tuva masalları ve masal anlatma geleneği üzerine çalışmalar yapmışlardır. Türkiye'de ise Tuva masalları üzerine Reşit Rahmeti Arat'ın Radlov ve Katanov'un derleme eserinin çevirisi¹⁰, Nurettin Demir¹¹ ve Mehmet Aça¹²'nin çalışmaları ilk olma özelliği taşımaktadır¹³.

Tuva sözlü edebiyatında hem masalı hem de destanı ifade etmek için *tool* terimi kullanılmıştır. Bu durum masal ve destan türünün birbirine karışmasına sebep olmuş ve Tuvalı araştırmacılar bu iki türü birbirinden ayırmak için destana *maadrlıg tool* "kahramanlık destanı" demişlerdir.

Tuva Türklerinin masalları üzerine yapılan incelemelerde masallar bazı araştırmalarda *dirig amıtannar dugayında tooldar* "hayvan masalları", *huulgazın tooldar* "sihirli-olağanüstü masallar" ve *anaa tooldar* "gerçekçi masallar" olarak sınıflandırılırken; bazı araştırmalarda bu sınıflandırmaya *mögelig tooldar* "kahramanlık masalları" ve *distinçek bolgaş baştak tooldar* "sıradan ya da komik masallar" da eklenmiştir (Samdan, 1994, s. 14-17; Taube, 1994, s. 54-280; Harrison, 2005, s. 1-4).

Tuva sözlü edebiyatında destan ve masal anlatıcılarına *toolçu* adı verilmiştir. Tuvalarda *Ulug-Hem mektebi*, *Süt-Höl mektebi*, *Dzun-Hemçik mektebi* ve *Möngün-Tayga mektebi* olmak üzere *toolçuluk mektepleri* vardır (Orus-ool, 1990, s. 3-4; Reichl, 2002, s. 63).

² Katanov, N. F. (1903). *Opit İssledovaniya Uryanhayskogo Yazıkı s Ukazniem Glavneyşih Rodstvennih Otnoşeniy ego k Drugim Yazıkam Tyurkskogo Kornya*. Kazan.

³ Radlov, V. V. (1866, 1907). *Obraztsı Narodnoy Literaturı Turkskih Plemen*. Birinci ve dokuzuncu ciltler. Petersburg.

⁴ Kon, F. Y. (1934). *Za Pyatdesyat Let. Ekspeditsiya v Soyotiyu*. C: 3. Moskva.

⁵ Bu araştırmacıların eserleri ve konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalar için bk. Aça, M. (2007). *Tuva Halk Masalları*. Konya: Kömen Yayınları. 11-19.

⁶ Taube, E. (1978). *Tuwinische Volksmärchen*. Berlin.

⁷ Reichl, K. (1992). *Turkic Oral Epic Poetry: Traditions, Forms, Poetic Structure*. New York.

⁸ Deusen, K. V. (1996). *Shyaan am! Tuvan Folk Tales*. Bellingham.

⁹ Harrison, K. D. (2005). A Tuvan Hero Tale, with Commentary, Morphemic Analysis and Translation. *Journal of American Oriental Society*, Vol. 125, No: 1, 1-30.

¹⁰ Arat, R. R. (1994) (Çev.). *Güney Sibirya Türkçesi Metinleri*. Ankara.

¹¹ Demir, N. (1997). Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması. *Sibirya Araştırmaları*. 379-389.

¹² Aça, M. (2007). *Tuva Halk Masalları*. Konya: Kömen Yayınları.

¹³ Bu bölümde belirtilen araştırmacılar Tuva halk masalları üzerine çalışmalar yapan ilk araştırmacılar olmaları bakımından önemlidir. Bu araştırmacıların çalışmalarından sonra yapılan bazı çalışmalar vardır. Ancak burada konuyu dağıtmamak adına sadece ilk çalışmalar verilmiştir.

Tuva Türklerinde toolçular genelde orta yaşlı ve yaşlı erkeklerden oluşur. Bunlar çoğunlukla okuma yazma bilmezler. Toolçuların çoğu tarım, hayvancılık ve balıkçılıkla uğraşırlar. Avcılar avlanmaya giderken yanlarında toolçular da götürürler. Avlandıktan sonra av hayvanlarını toolçularla eşit bir şekilde paylaşırlar. Toolçular hasta başlarında ve cenaze törenlerinde de destan ve masal anlatırlar. Toolçulara dinleyiciler tarafından hediyeler sunulur (Aça, 2007, s. 29-31<Samdan, 1994; Orus-ool, 1997).

3. Vladimir Y. Propp'un yapısal anlatı çözümleme yöntemi

Vladimir Yakovlieviç Propp göstergebilim, soybilim ve çeşitli anlatı çözümlemesi alanlarındaki çalışmalarıyla bilinen halk bilimi uzmanlarından biridir. Rus halk bilimcisi V. Y. Propp (1928) Leningrad'ta yayımlanan *Morfologiya Skazki* "Masalın Biçimbilimi" adlı eserinde olağanüstü masalları yapısal bir yöntemle incelemiştir. Propp, bu inceleme ile olağanüstü masalların kaynaklandığı temel yapıyı ortaya çıkarmıştır. Propp, çalışmasında A. N. Veselovski ve J. Bedier'in masal üzerine yaptığı çalışmaları kendisine örnek almakla birlikte asıl kaynağı A. N. Afanasyev'in derlediği *Rus Halk Masalları*'ndaki 50-150 numaralar arasında yer alan yüz masal oluşturmaktadır (Dündar, 2002, s. 115; Çıblak, 2005, s. 129).

V. Y. Propp, masallardaki "işlevsel" unsurları ortaya çıkarmayı ve halk masallarının yapısını belirleyen sabit yasaları tespit etmeyi amaçlamıştır. Masallar üzerine değerlendirme yapabilmek için masalın biçimbilimsel incelemesinin doğru bir şekilde yapılması gerekir (2001, s. 10).

V. Y. Propp, masalların sabit/değişmeyen ve değişken değerlerini saptamak için aşağıdaki durumları birbirleriyle karşılaştırmıştır (2001, s. 38):

1. Kral, bir kahramana bir kartal verir. Kartal, kahramanı başka bir yere götürür.
2. Büyükbaba, Suçenko'ya bir at verir. At, Suçenko'yu başka bir yere götürür.
3. Bir büyücü, İvan'a bir kayak verir. Kayık, İvan'ı başka bir yere götürür.
4. Kraliçe, İvan'a bir yüzük verir. Yüzükten çıkan iri yarı adamlar, İvan'ı başka bir yere götürür.

Örneklerde görüldüğü gibi şahısların adları ve sahip oldukları özel nitelikleri değişirken; yaptıkları eylemler yani işlevler değişmemektedir. Buradan masalarda çoğunlukla aynı eylemleri değişik kişilerin yaptığı sonucu çıkarılır. Bu eylemlere de "işlev" adı verilir ve bu işlevler masalın temelini oluşturan değişmez unsurlardır. Bu unsurların masallardaki yeri belirgin ve çok kesindir: 1. Şahısların işlevleri, nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin, masalın değişmeyen, süreklilik gösteren öğeleridir. 2. İşlevlerin belli bir sayısı vardır. 3. İşlevlerin belli bir sırası vardır. 4. Bütün olağanüstü masallar, yapıları açısından tek bir özelliğe bağlanır (Propp, 2008, s. 24-26; 2011, s. 24-27).

V. Y. Propp, incelediği masalarda otuz bir işlev tespit etmiştir¹⁴. Her bir işlevin içeriğinin özeti, tanımlaması ve düzenli karşılaştırmalar yapmayı sağlayan bir simgesi vardır. Masallar çoğunlukla bir başlangıç durumu ile başlar ve "α" simgesi ile gösterilir. İşlevler arasında bağlantıyı sağlayan öğeler "Ş" simgesi ile gösterilir. Başlangıç durumunun ardından diğer işlevler gelir. Bu işlevlerden uzaklaşma için "β", yasaklama için "γ", yasağı çiğneme için "δ", soruşturma için "ε", bilgi toplama için "ζ", aldatma için

¹⁴ V. Y. Propp'un masallar için belirlediği otuz bir işlev için bk. Propp, V. Y. (2008). *Masalın Biçimbilimi ve Olağanüstü Masalların Dönüşümleri* (M. Rifat & S. Rifat Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 29-65.

"η", suça katılma için "θ", kötülük için "A", eksiklik için "a", aracılık için "B", karşıt eylemin başlangıcı için "C", gidiş için "↑", başışçı şahsın ilk işlevi için "D", kahramanın tepkisi için "E", sihirli nesnenin alınması için "F", iki yer arasında yolculuk için "G", çatışma için "H", özel bir işaret için "I", zafer kazanmak için "J", kötülüğün giderilmesi için "K", geriye dönüş için "↓", izleme için "Pr", yardım etmek için "Rs", kahramanın kimliğini gizlemesi için "O", asılsız iddialar için "L", zor bir iş için "M", zor bir işi yerine getirme için "N", kahramanın tanınması için "Q", kimliğin ortaya çıkması için "Ex", şekil değiştirme için "T", cezalandırma için "U" ve evlenme için "W^o" simgeleri kullanılır (Propp, 2008, s. 29-65).

Yukarıda belirtilen işlevlerin her birinin kendisinden önce ve sonra gelen diğer bir işlevle bağlantılı olduğu görülür. Bu işlevlerin tamamı her masalda görülmese de işlevlerin sırası değişikliğe uğramaz (Çıblak, 2005, s. 132-133). Masalların çözümlenmesinde, masalı oluşturan olaylar dizisinin belirlenmesi önemlidir. Masalda karşılaşılan her yeni kötü olay, eksiklik, zarar yeni bir olay dizisini başlatır.

Propp'a göre masalda yer alan işlevler, yedi şahsın eylem alanına göre değişiklik gösterir: 1. Saldırgan şahsın eylem alanı (kötülük, izleme, çatışma), 2. Başışçı şahsın eylem alanı (sihirli nesnenin kahramana verilmesi), 3. Yardımcı şahsın eylem alanı (yardım, zor işleri yerine getirme, kahramanın şekil değiştirmesi), 4. Aranılan kişinin ve babasının eylem alanı (zor işleri yerine getirme, gerçek olmayan kahramanın ortaya çıkarılması, gerçek kahramanın tanınması, saldırgan şahsın cezalandırılması, evlenme), 5. Gönderen şahsın eylem alanı (kahramanın gönderilmesi), 6. Kahramanın eylem alanı (arayış amacıyla gidiş, başışçı şahsın isteklerine tepki, evlenme), 7. Gerçek olmayan kahramanın eylem alanı (asılsız iddialar) (2001, s. 105-106).

Bu yöntemi Türkiye'de ilk kez Umay Günay, hazırladığı doktora tezinde Elazığ'dan derlenen 70 masal metni üzerinde uygulamıştır (Günay, 1975). Günay (1975) bu çalışmasında masalların tip numaralarını tespit etmiş, daha sonra bunları Propp yöntemine göre inceleyerek Propp'un tespit ettiği masal yapısının Türk masalları için de geçerli olduğu sonucuna varmıştır. Bu yöntem sadece masallar için değil farklı araştırmacılar tarafından farklı anlatı türlerine de uygulanmıştır: Gürdal, 1994; Dünder, 2002; Çıblak, 2005; Erol, 2005; Temel, 2005; Feyzioğlu, 2012; Şimşek, 2012; Abalı, 2013; Türker, 2013; Zariş, 2013; Bars, 2014; Ölmez, 2015; Yalçınkaya, 2015; Koçak & Kurtlu, 2016; Başaran & Çalışkan, 2017; Güman, 2021 vb.

Propp yönteminin daha çok Türkiye Türkçesi masalları ve diğer anlatı türlerine uygulandığı görülmektedir. Bu çalışmada Sibirya grubu Türk lehçelerinden olan Tuva Türklerine ait bir halk masalının bu yöntem doğrultusunda incelenip hangi sonuçlara ulaşılacağı görülecektir.

4. *Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Alışkı* "Ak-Sağış Kara Sağış Kardeşler" masalı

Tuva Türklerinin sözlü edebiyat ürünlerinden olan halk masallarını kahramanlık, sihirli-olağanüstü, sosyal ya da gerçekçi, hayvan ve sıradan ya da komik masallar olarak sınıflandırabiliriz. Bu çalışmada Tuva Türklerinin sihirli-olağanüstü masallarından biri olan *Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Alışkı* "Ak-Sağış Kara Sağış Kardeşler" masalı V. Y. Propp yöntemine göre incelenecektir. Adı geçen masal birden fazla olay dizisine sahip olduğu için masal devam ederken zaman zaman geri dönüşlerin olduğu görülmüştür. Bu yüzden Propp yöntemine göre incelenecek olan bu masalın olay örgüsü çerçevesinde farklı bir yönünün ortaya çıkması öngörülmüş ve bu masal seçilmiştir.

4.1. Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Ahışkı masalının olay örgüsü

Birinci olay dizisi:

1. Ak-Sağış ve Kara-Sağış adlı iki kardeş ve bunların bir de yaşlı anneleri vardır.
2. Yaşlı anne ölür.
3. Kara-Sağış annesinin vasiyetini yerine getirmez, Ak-Sağış ise annesinin vasiyetini yerine getirerek onu istediği yere gömer.
4. Ak-Sağış annesini gömdükten sonra obasına geri döndüğünde kardeşi Kara-Sağış'ı obasında otururken bulur. İki kardeş yurtlarında yaşayıp giderler.

İkinci olay dizisi:

5. Kara-Sağış karnını doyurmak için kardeşinin hayvanlarını öldürüp yer ve sonra kardeşinin hayvanları tükenir.
6. Ak-Sağış'ın hayvanları tükenince o da kardeşine senin hayvanlarını yiyelim der; ancak Kara-Sağış buna razı gelmez ve ona hiçbir şeyini vermeden gider.
7. Ak-Sağış da karnını doyurmak için oba oba gezmeye başlar.
8. Bir yerde karşısına bir çadır çıkar ve çadırın içinde üç yatak vardır. Ak-Sağış üç yatağın ortasına çukur kazıp yatar. Yatarken kurt, tilki ve ayı gelip konuşmaya başlarlar.
9. Kurt, tilki ve ayı birbirlerine ne yiyip içtiklerini anlatırlar ve sonra oradan uzaklaşırlar. (Hayvanların konuştukları şeyler Ak-Sağış'ın hayatta kalması ve mutlu olması için önemlidir).
10. Ak-Sağış da hayvanların söylediği sözler doğrultusunda Karatı-Haan'a gelir.
11. Han, Ak-Sağış'a kızının hasta olduğunu, kemik falına bakmasını ve eğer onu iyileştirirse kendisini damadı yapacağını söyler.
12. Ak-Sağış kızın iyileşmesine vesile olur ve han onu damadı yapar.
13. Han, Ak-Sağış'a hayvanlarının öldüğünü ve tekrar kemik falına bakmasını söyler. Ak-Sağış hayvanların iyileşmesine de vesile olur.
14. Ak-Sağış ile Karatı-Haan birlikte yaşayıp giderler.

Üçüncü olay dizisi:

15. Kara-Sağış kendi hayvanlarını yiyip yoksullaşınca kardeşi Ak-Sağış'ı aramaya çıkar ve onu bulur.
16. Ak-Sağış kardeşine balbalını verip bununla yaşamasını söyler. Ancak kardeşine balbalı taşımak zor geldiği için Kara-Sağış balbalı kırar. Balbalın içinden altın, gümüş çıkmaz.

17. Kara-Sagış yeniden Ak-Sagış'ın yaşadığı obaya gelir.
18. Ak-Sagış kardeşine balbalının nerede olduğunu sorar, kardeşinin balbalı kırdığını öğrenince kendisinin ne kadar kötü bir adam olduğunu söyler ve onun iyi bir şeyler duyması için onu obanın batı tarafındaki çadıra gönderir.
19. Kara-Sagış, daha önce Ak-Sagış'ın yattığı, içinde tilki, kurt ve ayının olduğu çadıra girer.
20. Tilki, kurt ve ayı konuşmaya başlarlar. Ancak onların konuşmaları Kara-Sagış için hiç iyi olmaz.
21. Bu üç hayvan çadırda Kara-Sagış'ı fark edince onu yerler.
22. Son olarak Ak-Sagış ve Karatı-Haan mutlu mesut bir şekilde yaşayıp giderler.

4.2. Ak-Sagış Kara-Sagış İyi Alışkı masalının motifleri

Motif, destan ve masal gibi anlatıların incelenmesinde olduğu gibi tekrarlanan, tipik bir olay örgüsüne sahip, anlatıcı, anlatım, dinleyici gibi temel unsurlara göre şekillenen, anlatıcının anlatımını sürdürmesinde ve dinleyicinin ilgisinin canlı tutulmasında önemli bir yeri olan anlatım tutumu ve imajlardır. Motif, masal anlatı türünde geleneklerde yaşayan ve konuyu belirleyen yapısal özelliklerdir (Ateş, 1996, s. 244; Aça, 2007, s. 99).

Tuva Türklerinin sihirli-olağanüstü masallarından biri olan *Ak-Sagış Kara-Sagış İyi Alışkı* masalının motiflerini aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

1. Eksiklik motifi (İki kardeşin annelerinin ölümü)
2. Yaşlı kadının vasiyeti motifi (İki kardeşin anneleri ölünce yaşlı kadın defnedileceği yeri vasiyet eder)
3. Balbal motifi (Ak-Sagış'ın annesini gömdüğü yerde bulunan bir mezar taşı)
4. Kötü ruh motifi (Ak-Sagış'ın annesini gömdüğü yerde ortaya çıkar)
5. Hayvan motifi (Ak-Sagış ve Kara-Sagış kardeşlerin birçok hayvanı vardır)
6. Çadır motifi (Ak-Sagış kendisine yiyecek bulmak için yola çıktığında karşısına bir çadır çıkar)
7. Yol ve yolculuk motifi (Ak-Sagış ve Kara-Sagış kardeşlerin masal boyunca bir yerden başka bir yere gittikleri görülür)
8. Han motifi (Karatı-Haan, Ak-Sagış'a yardım eden iyi niyetli bir tiptir)
9. Ağaç motifi (Çam ağacı: Karatı-Haan'ın kızının bileziğini düşürdüğü yer; sedir ağacı: obadaki ağaçlardan biri)
10. Lama, kam motifi (Karatı-Haan'ın hastalanan kızı için dua ederler)
11. Yardımcı hayvanlar motifi (Kurt, tilki ve ayı Ak-Sagış'a iyilik ederken; Kara-Sagış'a kötülük ederler)

12. Fal bakma (kemik falı, kürek falı) motifi (Karatı-Haan kızı ve hayvanları için Ak-Sağış'a kemik ve kürek falı baktırır)
13. Yerine getirilmesi zor görevler motifi (Karatı-Haan kızını ve hayvanlarını iyileştirmesi için Ak-Sağış'a görev verir)
14. Su motifi (Karatı-Haan'ın hayvanlarının su içtiği yer)
15. İhanet motifi (Kara-Sağış, Ak-Sağış'ın verdiği balbalı kırar)
16. Hayvanların konuşması motifi (Tilki, kurt ve ayının konuşması)
17. Kötünün cezalandırılması motifi (Kurt, tilki ve ayı kötü kalpli Kara-Sağış'ı yiyerek onu cezalandırır)
18. Sayı motifi (üç hayvanın olması, üç yatağın olması)
19. Bitiş motifi (Ak-Sağış ve Karatı-Haan'ın kızı evlenir; hep birlikte mutlu mesut yaşarlar)

4.3. Vladimir Y. Propp Yöntemine Göre Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Alışki Masalının İncelenmesi

Birinci olay dizisi:

1. Masalda iki kardeş ve yaşlı anneleri vardır (tanımı: *başlangıç durumu*; simgesi α).
2. Bu kardeşlerin anneleri vefat eder (tanımı: *uzaklaşma*; simgesi β).
3. Kara-Sağış annesini gömmeden yolun yarısından geri döner (tanımı: *yasağı çiğneme*; simgesi δ).
4. Ak-Sağış annesini gömüp tekrar yola koyulur ve bir balbalın dibine yatar (bağlantı ögesi §).
5. Gece kötü ruh gelip balbal ile kavga eder ve ona annesini alacağını söyler (tanımı: *aldatma*; simgesi η).
6. Ak-Sağış sabah olunca balbalın dibinden kalkıp obasına geri döner (tanımı: *geri dönüş*; simgesi ↓)

İkinci olay dizisi:

7. Kara-Sağış kardeşinin hayvanlarını yiyerek bitirir (tanımı: *kötülük*; simgesi A).
8. Ak-Sağış'ın bütün hayvanları biter (tanımı: *eksiklik*; simgesi a).
9. Ak-Sağış, yiyecek bulmak için balbalını yüklenip yola çıkar (tanımı: *karşıt eylemin başlangıcı*; simgesi C).
10. Ak-Sağış yürürken bir çadıra denk gelir ve içine girer (tanımı: *gidiş*; simgesi ↑).
11. Ak-Sağış çadırda yatarken kurt, tilki ve ayı konuşmaya başlarlar (tanımı: *bağışçının ilk işlevi*; simgesi D).

12. Ak-Sağış hayvanların konuşmalarından sonra Karatı-Haan'a gelir (tanımı: *kahramanın tepkisi*; simgesi E).

13. Han, Ak-Sağış'tan hasta olan kızı için kemik falına bakmasını ve onu iyileştirmesini ister (tanımı: *zor iş*; simgesi M).

14. Ak-Sağış, hanın kızını iyileştirir (tanımı: *zor işi yerine getirme*; simgesi N).

15. Ak-Sağış, hanın kızını iyileştirmek için girişimde bulununca bütün oba onu tanır (tanımı: *tanı(n)ma*; simgesi Q).

16. Ak-Sağış, hanın kızıyla evlenir (tanımı: *evlenme*; simgesi W^o).

(Geri dönüş)

17. Hanın bütün hayvanları ölür ve her yer pislik içindedir (tanımı: *eksiklik*; simgesi a)

18. Han, Ak-Sağış'tan hayvanlarını kurtarması için yeniden kemik falına bakmasını ister (tanımı: *zor iş*; simgesi M).

19. Ak-Sağış, hanın hayvanlarını iyileştirir (tanımı: *zor işi yerine getirme*; simgesi N).

20. Ak-Sağış ve Karatı-Haan birlikte yaşayıp giderler (tanımı: *zafer*; simgesi J)

Üçüncü olay dizisi:

21. Kara-Sağış, kendi hayvanları bitince Ak-Sağış'ı aramaya çıkar (tanımı: *uzaklaşma*; simgesi β).

22. Kara-Sağış, kardeşinin nerede olduğunu bulmak için birilerine sorar (tanımı: *soruşturma*; simgesi ε).

23. Kara-Sağış, kardeşinin yaşadığı obayı bulur. Ak-Sağış, Kara-Sağış'a bir balbal verip onu oradan uzaklaştırır (tanımı: *aracılık, geçiş anı*; simgesi B).

24. Kara-Sağış, kardeşinin verdiği balbalı kırarak Ak-Sağış'ın obasına gelir (tanımı: *karşıt eylemin başlangıcı*; simgesi C).

25. Kara-Sağış ağır balbalı taşımak istemediği için balbalı kırar (tanımı: *bağışçının ilk işlevi*; simgesi D).

26. Ak-Sağış, kardeşine balbalının nerede olduğunu sorar (tanımı: *kahramanın tepkisi*; simgesi E).

27. Ak-Sağış, kardeşinin iyiliği için onu batı tarafındaki bir çadıra gönderir (tanımı: *iki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk*; simgesi G).

(Geri dönüş)

28. Kara-Sağış kardeşinin söylediği çadırı bulur ve içine girer (tanımı: *gidiş*; simgesi ↑).

29. Kara-Sağış çadırda yatarken kurt, tilki ve ayı konuşmaya başlarlar (tanımı: *bağışçının ilk işlevi*; simgesi D).
30. Kurt, tilki ve ayı konuşmalarıyla Kara-Sağış'ı tuzağa düşürürler (tanımı: *aldatma*; simgesi η).
31. Hayvanlar, konuşmalarıyla kötü kalpli Kara-Sağış'ı cezalandırır (tanımı: *cezalandırma*; simgesi U).
32. Ak-Sağış ve Karatı-Haan birlikte mutlu mesut yaşayıp giderler (tanımı: *zafer*; simgesi J).

5. Sonuç

Güney Sibirya grubu Türk lehçeleri içinde yer alan Tuva Türklerinin sihirli-olağanüstü masallarından biri olan *Ak-Sağış Kara-Sağış İyi Alışki* "Ak-Sağış Kara-Sağış Kardeşler" masalı üç olay dizisinden meydana gelmiştir. Birinci olay dizisi iki kardeşin annelerinin ölümüyle başlar. Ak-Sağış ve Kara-Sağış kardeşler annelerini gömmeye giderken Kara-Sağış daha fazla dayanamaz ve annesini gömmeden geri döner. Ak-Sağış ise annesinin vasiyetini yerine getirerek onu gömüp obasına döner ve birinci olay dizisi sonlanır.

İkinci olay dizisi Kara-Sağış'ın kardeşinin hayvanlarını yiyerek bitirmesi ile başlar ve bir eksiklik durumu oluşur. Ak-Sağış'ın yiyecek bulmak için yola çıkması, yolda bir çadıra denk gelmesi, çadırda yatarken kurt, tilki ve ayının konuşmaları ile Karatı-Haan'ın yanına gidip hanın kızını iyileştirmesi, onunla evlenmesi ve hep birlikte yaşamaları sonucunda kahramanın eksikliği tamamlanır ve ikinci olay dizisi sona erer.

Üçüncü olay dizisi ise Kara-Sağış'ın yiyeceği bitince Ak-Sağış'ı aramaya çıkmasıyla başlar. Ak-Sağış kardeşinin iyiliği için ona yardımcı olmaya çalışır. Ancak Kara-Sağış o kadar kötü kalplidir ki kardeşinin yardımlarına yüz çevirir ve sonunda kurt, tilki ve ayının yemi olur. Kötü kalpli kahramanın masaldan çıkmasıyla iyi kalpli Ak-Sağış ve Karatı-Haan birlikte mutlu mesut yaşayıp giderler ve üçüncü olay dizisi de sona erer.

Bu masaldaki üç olay dizisi aşağıdaki gibi kodlanabilir:

Birinci olay dizisi: αβδη↓

İkinci olay dizisi: AaC↑DEMNQW°oaMNJ

Üçüncü olay dizisi: βεBCDEG↑D ηUJ

V. Y. Propp'un yapısal anlatı çözümleme yöntemine göre incelenen bu masalda yirmi işlevin ortak olduğu tespit edilmiştir: α, β, δ, η, ↓, B, A, a, C, ↑, D, E, M, N, Q, W°o, J, ε, G, U. Propp'un tespit ettiği otuz bir işlevden on bir tanesi bu masalda görülmemektedir: γ, ζ, F, H, I, K, Pr, Rs, L, Ex, T.

V. Y. Propp, incelediği masalarda tespit ettiği işlevlerin sıralamasında bir değişiklik gözlenmeyeceğini belirtir. Ancak, incelenen bu Tuva masalının ikinci ve üçüncü olay dizilerinde masal normal seyrinde devam ederken işlevlerin sıralamasında bazı geri dönüşler olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda Propp'un incelemesi dışında bir olay dizisi olduğu görülmektedir.

İncelenen masalda değişken unsurlar olarak belirlenen şahısların eylem alanlarına bakıldığında saldırgan ve gerçek olmayan kahramanın Kara-Sağış; yardımcı kahramanların Karatı-Haan ve hayvanlar (kurt, tilki ve ayı); aranan kişinin Karatı-Haan'ın kızı Aldın Çuŋgulak prensesi; kahramanın Ak-Sağış olduğu; başışçı ve göndericinin bu masalda yer almadığı tespit edilmiştir.

Farklı lehçelerden ve masal dışındaki diğer anlatı türleri üzerine yapılacak incelemeler doğrultusunda sonuçlar daha da zenginleşecek ve bunları karşılaştırma imkânı doğacaktır.

Kaynakça

- Abalı, İ. (2013). Yapısal Folklor Kuramı Bağlamında Bir Masal İncelemesi Örneği. *İdil*, 2(8), 26-40.
- Aça, M. (2007). *Tıva Halk Masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Arat, R. R. (1994) (Çev.). *Güney Sibiryaya Türkçesi Metinleri*. Ankara.
- Ateş, Ş. (1996). Hesse'nin Masalları: Motifler Otobiyografik Unsurlar. *Bilgi-1*. Bahar. 244-249.
- Bars, M. E. (2014). Vladimir Propp'un Yapısal Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde "Battal Gazi Destanı" Filminin İncelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(XVIII), 79-97.
- Başaran, C. B. & Erol Çalışkan, Ş. S. (2017). Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımından Hareketle Yozgat'tan Derlenmiş "Ercin Masalı" Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 10, S: 50, 49-55.
- Çıblak, N. (2005). V. Propp'un Masal Çözümleme Metodu. *Türk Dili*, 638, 127- 140.
- Çobanoğlu, Ö. (2012). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. (6. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, N. (1997). Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması. *Sibiryaya Araştırmaları*. 379-389.
- Deusen, K. V. (1996). *Shyaan am! Tuvan Folk Tales*. Bellingham.
- Dündar, H. (2002). Vladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi. *Milli Folklor*, C. 7, S. 55, 115-118.
- Erol, G. (2005). Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Cesur Yürek Filminin İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 23, 353-361.
- Feyzioğlu, N. (2012). On Erzurum Türküsü Üzerinde Bir Metot Denemesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 187-198.
- Güman, S. (2021). Olağanüstü Masal Örneği Olarak Terry Gilliam Sineması: Masalsı Bir Anlatım Sunan Filmlerin Propp Yöntemine Göre Analizi (Tez No. 682653) [Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi].
- Günay, U. (1975). *Elazığ Masalları (İnceleme)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basım Evi.
- Gürdal, C. (1994). Propp Metodunun Rastgele Alınan Dört Türküden Hareketle Türk Halk Müziği Araştırmalarında Uygulanması Üzerine Bir Deneme. *Millî Folklor*, 23, 53-55.
- Harrison, K. D. (2005). A Tuvan Hero Tale, with Commentary, Morphemic Analysis and Translation. *Journal of American Oriental Society*, Vol. 125, No: 1, 1-30.
- Katanov, N. F. (1903). *Opıt İssledovaniya Uryanshayskogo Yazıka s Ukazaniem Glavneyşih Rodstvennih Otnoşeniy ego k Drugim Yazıkam Tyurkskogo Kornya*. Kazan.
- Koçak, B. & Kurtlu, Y. (2016). Erzurum Halk Masallarından Üç Turunçlar Masalı'nın Vladimir Propp'un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemine Göre İncelenmesi. *Turkish Studies*, Vol: 11/15. 327-346.
- Kon, F. Y. (1934). *Za Pyatdesyat Let. Ekspeditsiya v Soyotiyu*. C: 3. Moskva.
- Orus-ool, S. M. (1990). Ege Çüül. *Tıva Maadrlıq Tooldar*, C. 1, Kızıl. 3-12.
- Orus-ool, S. M. (1997). Tuvinskie Geroičeskie Skazaniya. *Tuvinskie Geroičeskie Skazaniya Hunan Kara Buktug-Kiriş, Bora-Şeeley*. Moskva. 10-38.

- Ölmez, E. (2015). Vladimir Propp'un Masal Çözümleme Metodu Çerçevesinde "Padişahın Evlatlığı" Masalı Üzerine Bir İnceleme. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Beşerî Bilimler Sayısı*, 13(1), 533-541.
- Propp, V. (2001). *Masalın Biçimbilimi-Olağanüstü Masalların Yapısı* (M. Rifat & S. Rifat Çev.). 2. Baskı. İstanbul: Om Yayınevi.
- Propp, V. (2008). *Masalın Biçimbilimi ve Olağanüstü Masalların Dönüşümleri* (M. Rifat & S. Rifat Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Propp, V. (2011). *Masalın Biçim Bilimi* (M. Rifat & S. Rifat Çev.). 11. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Radlov, V. V. (1866, 1907). *Obraztsı Narodnoy Literaturı Turkskih Plemen*. Birinci ve dokuzuncu ciltler. Petersburg.
- Reichl, K. (1992). *Turkic Oral Epic Poetry: Traditions, Forms, Poetic Structure*. New York.
- Reichl, K. (2002). *Türk Boylarının Destanları* (M. Ekici Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Samdan, Z. B. (1994). Mir Tuvinskiy Skazki. *Tuvinskie Narodnie Skazki*. Novosibirsk. 10-34.
- Şimşek, G. (2012). Los Angeles'da Bir Külkedisi: Propp'a Göre Bir Film Çözümlemesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(5), 311-324.
- Taube, E. (1978). *Tuwinische Volksmärchen*. Berlin.
- Taube, E. (1994). *Skazki i Predeniye Altayskih Tuvintsev*. Moskva.
- Temel, S. (2005). Propp Metodu ve Bir Karagöz Metnine Uygulanması. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 8, 85-106.
- Türker, E. (2013). Masal mı, Yeni Hayat mı? Yeni Hayat Romanını Masalın Biçimbilimine Göre Okuma Denemesi. *Millî Folklor*, 100, 154-161.
- Yalçınkaya, F. (2015). Ayı İslam Batur Masalının Vladimir Propp'un "Masalların Yapısal Çözümlemesi" Yöntemiyle İncelenmesi. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 5, 33-40.
- Zariç, M. (2013). Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrı Dağı Efsanesi Romanı. *Hece*, 195, 108-117.

Ek.1

Ak-Sağış, Kara Sağış İyi Alışkı

Ak-Sağış, Kara-Sağış dep iyi alışkı çoraan çüveñ irgin. Kırgan iyelig çüve-dir. Ak-Sağış ak-ak maldıg, Kara-Sağış kara-kara maldıg alışkılar çüveñ irgin.

Bir-le katap kırgan iyezi kidis hevenek daaraaş, şokar argamçı eşkeş olurup bergen. İyezi iyi oglun kel dep algaş:

-Nazın-har uglatkan, al-bot bergedeen, ölüp kaar boop men, ooldarım. Ölüp kaarımga, kidis hevenekke sup algaş, şokar çep argamçıga bağlap algaş, hün ünür çükçe çorup kaar siler. Çep argamçı üstüp kaarga, meni ol çeringe kaaptar siler. Oon başka söögüm çerge kagbas siler-dep çağıp organ çüveñ irgin.

Çağıp orgaş, avazı ölüp kalgan. İyi alışkı avazın çüktep algaş, çorup-la bergen çüveñ irgin.

Kara-Sağış akızı: "Ölgen sööktü inça dıka çükteves men"-dees, çer ara çanıp kelgen çüveñ irgin.

Ak-Sağış hööküy avazın çüktep algaş, çorup-la bergen. Çeje-kaja bolgan çüve ınaan, çep argamçı üstüp kalgan. Avazın ol-la çeringe ajaap kaaş, dedir çanıp organ er çüveñ irgin. Bir-le hovu ortuzunga karañğı düne bolgan. Bir köjee baarnga çıdıp algan er çüveñ irgin.

Düine kada hey çüve kelgeş, köjee-bile çokşu-la bergen. Hey çüve:

-Baarında çıtkan kijini men alır kiji men-deen.

-Berbes men, çerde, hovuda köjee meni kelgen-ne kuş bajımga olurup algaş öder, kurt adaamdan kelgeş oyar, onu çağdatpas buyanmıg kijim, berbes men-deen çüveñ irgin.

-“Seen buyamñ çüü dep? Bir kararga, bir lañ möñgün kuzar, ajuñ olla ıynaan”-dees, hey çüve çorup kaan irgin.

Ak-Sağış erten turup kelgeş, köjeezin adaandan turup algaş, şokar çep argamçızınıñ uju-bile çüktep algaş, çorup-la kaan çüveñ irgin. Aal-çurtunga çedip keerge, Kara-Sağış akızı aalında olurgan çüveñ irgin. İyi alışkı ol-la çeringe çurttap turup bergen.

Kara-Sağış olurgaş:

-Aştangıç çüve-dir, duñmam, mal-maganıñdan ölürip çüili-dees, duñmazınıñ Ak-Sağıştıñ mal-maganın ölürip çip-le çurttap turgan çüveñ irgin. Ta çeje üye bolgan, duñmazınıñ mal-maganı tönüp kalgan.

-Am meeñ malım töngen, akım, seeñ malıñdan çüveden olurup çüili be?-dep, Ak-Sağış aytırgan.

-Mal-maganıñmı çüge ölürip çip algan sen? Berbes men-dees, Kara-Sağış kandıg-daa çüvezin berbeyn bargan.

Ak-Sağış köjeezin çüktep algaş, aaldar kezip, dilenip çüir dees, çorup bergen-dir oo. Köjeezin bir karargala, bir lañ möñgün kuzar, bir lañ möñgünü-bile aaldar kezip çüve dilep çip çorup bergen irgin.

Bir-le çerge kılaştap çoruurga, çadır turgan. Çadırğa kire beerge, üş orun çıtkan. Üş orunnuñ ortuzunga ulug tamı kaskaş, çıdıp algan. İnçap çıdırda, bir börü, bir dilgi, hayırakan üjeleen kelgeş, çugaalajı-la bergen.

-Çünü çip tur sen?-dep, dilgiden aytırgan. Dilgi:

-Karatı-haanıñ uruu Aldın-Çuñgulak dañgına aragalap turgaş, bilekteejin kaapkan. Ol bilekteeşti haanıñ aalınıñ hün ünere çügünde ulug kara dıttıñ dözünde sup kaan kiji men. Urug oozunga homudaas aarıy bergen. Lama, ham hürüm-bala çüve tutkaş, ündür oktap turarga, onu çip turar-dır men-dep-tir.

-Kokkaarak, sen çünü kaçap çip tur sen?-dep, Kokkaaraktan aytırgan.

-Baza-la ol haan kara suunuñ bajın çüdelip algan, sug bajı bıjartaaş, kañdaan. Mal-magan suksap ölüp turup bergen, ooñ sek-segizinge amırap tur men-deen çüveñ irgin.

-Hayırakan, sen çünü çip tur sen?-dep aytırganar.

-Bo çadırıvıstıñ hün ünere çügünde Bolçaytılg Bora-Tey kırında aal kodanı deg ulug pöş bar. Ooñ tooruu çerle tönmes, onu çip çorup tur men-deen.

Çaa, mçangaş erteninde dañ bajı şara-here, daş bajı sarıg-şokar çorda, dilgizi, börüzü, hayırakanı çorup kaap-tırlar oo. Er-daa turup algaş, baza çorup-la bergen.

Ak-Sağış oon çorutkaş, Karatı-haanga çede berip-tir.

-Kayın keldiger, kayı çügürerden ündüner?-deen, Karatı-haan çüveñ irgin.

-Murnuu çügümden keldim, padarlap çoruur kiji men-deeş, köjeezin olurtur şançıp kaaş, olurup algan er çüveñ irgin.

Haan olurgaş:

-Çaņgıs urum aaraan kiji men, řo-tölgeden salıp körüner-dep dileen çüveñ irgin.

Ak-Sağışın tölgelep-le egeleen.

-Kandıg-aayhğ çoor? Ulug-la edin kaggan urug dep düjüp çıdar çüve-dir-deen.

Haan olurgaş hamıtan uluzun çıldırıp-la egeleen.

-Başkı uruumnu ulug edin kaggan dep turar, onu bilgen kiji bar be?- dep aytırıp-la egeleen.

Ulug-daa, biçe-daa amıtanda onu bilir kiji amıtan çerle çaņgıs-daa çok bolgan.

Uruu olurgaş:

-Uttupkan-dır men, biletkeejim kaapkan kiji men-dep organ çüveñ irgin.

Ak-Sağış orgaş:

-Ol-dur. İnçaar düjüp çıdır. Aaldıñ hün ünere çügünde ulug kara dıt dözünde dep düjüp çıdır-deen.

Haan olurgaş:

-Uruumnu ekirtip alızıña, baarımınñ ödü bolgan, karaamınñ ogu bolgan çaņgıs borbak küdee kılıp alır men-dep, çarlık berip olurgan çüveñ irgin.

Höy çonun, hamıtan arı-horaazın algaş, bilekteejin dilep çorup bergen ulus çüveñ irgin. Çoon kara dıttıñ dözünde çede bergeş, dilep-le turup bergen. Bilekteeşti dilep tıp ap-tırlar oo! Urug bilekteejin körüp kaaş, aaru-daa ekirip bargan çüveñ irgin.

Aalinga dedir çanıp kelgen-dirler oo. Haan kiji bodunuñ çarlın küsedir apar. Uruun bergeş, azıraan malınñ deñ çartından, hamıtan çonunuñ deñ çartın bergeş, bir kodañ kıldır hondurup algan çüveñ irgin.

Haan:

-Hamıtan mal-magan kılıp ölüp turup bergen, çüden haytaanıl, çüden hirteenil? Baza řo-tölgeden salıp körem, küdee,-dep organ irgin.

Küdezi baza-la řo-tölgezin salıp egeleen. Kijiñ baza-la olurup-olurup: "Ulug kara sugnuñ bağı bıjartap baksıraan, oon ulug bujar bolgan-dır" dep düjüp çıdar çüve-dir-deen irgin.

Haan onu dıñnap kaaş, "konçuğ şınçı kiji bolgay" deeş, kara sugnuñ bajın arıglap-la egeleen irgin. Hoy myaa deg çañgıs borbak kara çok kıldır aştap-aştap turda, kara sug-daa delberep batkan çüveñ irgin. Karatı-haannıñ mal-maganı kara sungu işkeş, hençe huragan, hençe anay-daa bürülbesteen turup bergen.

Ak-Sağış bile Karatı-haan iyi katışkı çurttap turup-la turgan çüveñ irgin.

Kara-Sağış akızı bodunuñ hamitan mal-maganın şuptu ölürip çigeş, tügerdep-baksıraaş, Ak-Sağış duñmazınıñ soon-izin istep çorup-la bergen çüveñ irgin. Ol-la çoraaş, Ak-Sağıştıñ aal-çurtunga tavarjıp cedip kelgen.

Ak-Sağış duñmazı olurğaş:

-Konçuğ-la kiji-dir sen. Bir üyede segeen çüvem bo çüve. Bir kararga, bir lañ möñgün kuzar, mooñ-bile baza amıdırıp körem-deeş, köjeezin ap bergen.

Kara-Sağış köjeezin çüktep algaş, çorup bergen. Bir çerçe çede bergeş, kandıg eves deeş şenep kijiñ köjeezin bir kakkan, bir lañ möñgün barıp düjüp turar bolgan, "Bir kararga, bir lañ möñgün barıp düjüp turar, kuzup turar, işinde höy aldın-möñgün bar kulugur-dur. Aar köjeeni çüktep çoraaş kancaar men. Buza şapkaş şuptu aldın-möñgünün ap alyn"-deeş, köjeeni buza şaap turgan Kara-Sağış-tır. Köjeezi aldın-möñgün-daa çok, kök haya boop çıdıp kalgan.

Kara-Sağış kılaştap çorup-la bergen çüveñ irgin. Baza-la Ak-Sağış duñmazınıñ aalinga çede bergen-dir.

Ak-Sağış olurğaş:

-Köjeeñ kayıl, akıy?-deerge, Kara-Sağış:

-Hayanı çüktep algaş kılaştap çoruur eves, buza şaap kagdım-deen çüveñ irgin.

Ak-Sağış duñmazı olurğaş:

-Talaar kiji-dir sen. Aaldıñ hün ünere çügünde bir çadır bar. Añaa bargaş, oon eki çüveden dıñnap al-deeş, çorudupkan.

Kara-Sağış oon çorutkaş, çadırğa çede bergeş, kire beerge, üş orun, ergi tamı bar bolgan. Tamı iştinge çıdıp algan çüveñ irgin.

Dilgi, kokkaarak, hayırakan üjeelee kelgeş, çugaalajı-da bergen.

-Dilgi, sen çünü çip tur sen?-dep aytırgannar.

-Çünü-daa tıppayn tur men. Haannıñ urunuñ bilekteejin sup kaan kiji men, uştup algaş barıp-tır. Çop konçuğ udurgu kulugurul-deen.

Kokkaarak, sen çünü çip tur sen?-dep aytırgannar.

-Çünü-daa çiiir çüve çok. Kurug çorup tur men. Karatı-haanniñ kara suunuñ baıı hep-henerten araan. Kandıg konçug dayzın iyik, arıglap-aştap kaapkan boldu ışkajıl. Hemniñ hençe anayı-daa ölbis, hençe huraganı-daa ölbis apargan boldu-dep, kokkaarak çugaalaan.

-Hayırakan, sen çünü çip tur sen?-dep aytırgannar.

Hayırakan:

-Mırınay köngüs kuruglaan men. Maytak idiktig kiji kelgeş, pöjümnüñ tooruun çip-çip, bo çadır iştinçe kiiir kılaştap kelgen izi bar boldu-deen.

Üjeeleen kattırıp-la ünüp-türler. Karatı-Sağııñ baza kaktırıp düjürüpken. Kara-Sağıştı bilip kaaş, ündür sop algaş, üjeeleen tudup çip kaaptırlar oo.

Ak-Sağış, Karatı-haan iyi katışkı ol-la çeringe oyun oya, çigin çire çurttap çoruy barıp-tır oo!